

ГЕОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ НА ВИБОРАХ ПРЕЗИДЕНТА 2010

Стаття присвячена аналізу геополітичних пріоритетів України в програмних положеннях кандидатів у Президенти. На підставі аналізу зовнішньополітичного блоку в президентських передвиборчих програмах та стану суспільної свідомості робиться висновок щодо перспектив співпраці нашої держави з головними світовими структурами.

Ключові слова: геополітичні пріоритети, президентська кампанія, позаблоковий статус, геополітичні детермінанти, провідні держави, світові структури.

Прокопова О.А.

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРИОРИТЕТЫ УКРАИНЫ НА ВЫБОРАХ ПРЕЗИДЕНТА 2010

Статья посвящена анализу геополитических приоритетов Украины в программных документах кандидатов в Президенты. На основании анализа внешнеполитического блока в президентских предвыборных программах и состояния общественного сознания делается вывод о перспективах сотрудничества нашего государства с ведущими мировыми структурами.

Ключевые слова: геополитические приоритеты, президентская кампания, внеблоковый статус, геополитические детерминанты, лидирующие страны, мировые структуры.

Prokopyova O.

UKRAINIAN GEOPOLITICAL PRIORITIES OF PRESIDENT ELECTION CAMPAIGN IN UKRAINIAN 2010

In the article the geopolitical priorities of Ukrainian in the manifests of candidates in President are analyzed. On the basis of analyze of geopolitical priorities in presidents' of programs and state of public consciousness the conclusion is made as to the prospects of our state participation in top international systems.

Key words: geopolitical priorities, president of campaign, geopolitical determinants, leadership country, international systems.

Україна здобула незалежність в період трансформації системи міжнародних відносин, викликаній переходом від двополюсного до однополюсного світу. При цьому проблема визначення геополітичного вибору України залишається однією з найбільш актуальних і обговорюваних тем. Всупереч задекларованому й конституційно зафіксованому курсу на побудову незалежної, демократичної, позаблокової держави, Україна останнім часом внаслідок гострої соціально-політичної, економічної кризи та запеклої внутрішньополітичної боротьби втрачає темпи демократичного поступу. Сучасний український соціум належить до типу транзитивних, тобто таких, які трансформуючи свої системні засади, здійснюють перехід від однієї якості суспільства до іншої. Загальним орієнтиром політичного розвитку транзитивних суспільств виступає демократія. До числа демократій сучасні країни включаються з набуттям ними мінімального критерію демократичного урядування – формування державної влади на ґрунті вільних, конкурентних виборів. Політичні вибори виступають одним з демократичних інструментів розв'язання проблеми внутрішньополітичної боротьби мирним шляхом.

Зазначаючи конституційної реформи, Україна ще не дійшла завершення формування власного типу демократії. Згідно з А. Лейпхартом демократичні політичні системи можуть мати характер доцентрових або відцентрових демократій [1, с. 143]. Перші характеризуються однорідною соціальною структурою та політичною культурою. Для них типовим є наявність невеликої кількості політичних партій з схожими ідеологічними уподобаннями, що пояснюється відносною однорідністю цінностей на рівні суспільства, а поведінка еліт для має консенсусний або компромісний характер.

Відцентровим демократіям властива порівняно велика кількість партій, які репрезентують мозаїчні цінності суспільства і є достатньо різними за ідеологіями. В умовах відцентрової демократії поведінка еліт має конфронтаційний характер, що робить суспільство нестабільним за відсутності і стабілізуючих факторів (стала система поділу влади, чіткість та пріоритет демократичної процедури тощо).

Сучасна виборча система України демонструє тенденцію до розвитку її як відцентрової демократії.

Серед вітчизняних політологів, які певною мірою досліджують специфіку виборчих кампаній в Україні, можна назвати В. Бебика, Д. Видріна, В. Карасьова, Л. Кочубея, О. Куценко, І. Немчинова, І. Поліщука, О. Сушко, М. Шульгу та інших.

Метою статті є аналіз геополітичних пріоритетів у передвиборчих програмах кандидатів у Президенти України. Серед основних завдань роботи є виявлення в передвиборчих документах аргументованого тлумачення, стосовно вибору того чи іншого геополітичного вектору розвитку, підстав, необхідних для співробітництва або приєднання до певної міжнародної системи, а також аналіз найвпливовіших акторів українського політикуму за ознакою зовнішньополітичних орієнтацій.

Міжнародні організації, які найбільше впливають на зовнішню та внутрішню політику України, є не просто формальними утвореннями чи союзами держав, а являють собою різні полюси сучасного багатопольярного світу. Французький вчений Р. Арон такі організації називає міжнародною системою, яка „складена з окремих політичних утворень (держав), які підтримують між собою регулярні взаємини і які всі, в принципі, можуть бути втягнені у велику загальну війну. Ті політичні утворення, що їх беруть до уваги керівники головних держав, коли підраховують баланс сил, неодмінно мають бути членами якоїсь міжнародної системи” [2, с. 109]. На думку Р. Арона, термін „система” може застосовуватися у визначенні сукупності колективних діячів, що перебувають між собою у відносинах суперництва.

При цьому міжнародні організації можуть носити характер гомогенних або гетерогенних систем. Р. Арон вважає, що „гомогенні системи це такі, в яких держави належать до одного типу, сповідують одну й ту саму концепцію політики. Гетерогенними, натомість, є системи, в яких держави організовані за різними принципами й поділяють суперечливі цінності” [2, с. 114].

Сучасний етап міжнародного політичного процесу передбачає протиставлення між двома міжнародними системами – євроатлантичною та євразійською. Зазначимо, що ЄС та Північноатлантичний Альянс відповідає характеристикам гомогенної міжнародної системи – адже держави, що їх утворюють, характеризуються чіткими демократичними принципами політичного правління, сповіданням близьких соціально-культурних, релігійних цінностей та приналежністю до західної цивілізації. СНД краще підпадає під характеристику євразійської гетерогенної системи – до нього належать країни з різними історичними, культурними й релігійними традиціями, котрі знаходяться на різних етапах економічного й політичного розвитку. Разом їх утримує певна залежність від міцного центру, яким виступає Російська Федерація.

Через особливе геополітичне розташування Україна опинилась між двома потужними міжнародними системами, що обумовило не лише її історичну долю, а зовнішню і внутрішню політику після набуття суверенітету. Ця обставина має своїм наслідком постійно зростаючий тиск на Україну як з боку Росії, так і з боку США та

Європейського Союзу з наміром перетворити її у своєрідну картку в своїй геополітичній грі. Такі намагання є результатом зміни конфігурації сил як на глобальному, так і на регіональному – європейському рівні. Подібна ситуація для України може мати подвійне значення. З одного боку, виникає ризик конфліктної ситуації між світовими геополітичними центрами і загальної дестабілізації європейського регіону, що загрожує зменшенням простору для геополітичного позиціонування України та посиленням її залежності від провідних світових країн та міжнародних структур. З іншого боку, за умов відродження політики мультицивілізаційного балансування, перед Україною може постати можливість ведення власної геополітичної гри, захист власних інтересів, використовуючи суперечки між провідними геополітичними центрами.

Таким чином, для входження України в будь-яку з окреслених вище міжнародних систем потрібна вагома геополітична детермінанта. На нашу думку таким детермінантом виступають геополітичні принципи політичних акторів, які мають політичну владу та здатні ухвалити політичне рішення. Зазначимо, що рівень прийняття відповідного геополітичного курсу громадянами прямо пропорційний з їх уподобаннями, які мають легітимізувати відповідний зовнішній курс чи-то шляхом референдуму, чи-то шляхом постійної суспільної підтримки.

У якості геополітичної детермінанти перспектив участі України у світових організаціях доцільно проаналізувати геополітичні орієнтації у передвиборчих програмах кандидатів у Президенти. І хоча стаття 106 Конституції України вказує на те, що засади зовнішньої політики формує Верховна Рада, Президент України повинен здійснювати керівництво зовнішньополітичною діяльністю, вести переговори та укладати міжнародні договори [3, с.31].

У передвиборчих перегонах на посаду Президента України в 2010 році брали участь вісімнадцять кандидатів.

Проаналізувавши зовнішньополітичний аспект в передвиборчих президентських програмах, визначимо дві основні групи: перша – кандидати, які не мають чіткого уявлення щодо геополітичного вектору розвитку країни; друга – кандидати, які активно пропагують свої геополітичні позиції та повідомляють яким чином вони це будуть здійснювати.

До першої групи можна віднести таких кандидатів.

У своїй передвиборчій президентській програмі О. Пабат вважає, що гасел „стати дружелюбною країною”, може бути серйозною заявкою на розуміння своїх майбутніх дій на міжнародній арені.

Позиція В.Противсіха перетворити Україну на „Швейцарію для Східної Європи” або „не маємо права рвати відносини з Росією” та “не маємо права відвертатися від ЄС”, на наш погляд, не додає розуміння, що саме кандидат планує робити задля цього.

С. Ратушняк вважає, що повернення Україні статусу ядерної держави може серйозно вплинути на всю зовнішню політику України.

Оригінальними виявилися передвиборчі програми М. Бродського та О. Рябоконея, в яких взагалі жодним словом не згадується зовнішня політика України.

Лідер об'єднання „Свобода” О. Тягнибока в своїх зовнішньополітичних пріоритетах вказує на відновлення ядерного статусу України, а також „України повинна брати участь у побудові Європи вільних націй”. Але з програми зрозуміти неможливо на яких принципах буде існувати Європа вільних націй [4].

А. Яценюк запропонував своєрідне бачення майбутньої зовнішньої політики. Кандидат зазначає, що проблеми проведення „загальної модернізації” притаманні не лише Україні, а й іншим державам колишнього СРСР: Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Казахстану, Молдові, Росії. Відтак, пропонує кандидат, необхідно започаткувати „Східноєвропейський проект”, який би для початку напрацьовував спільну політику в галузях енергетики, транспорту та зв'язку, в сфері виробництва продовольства та спільно розвивав би науку, індустрію інноваційних технологій, космічну галузь. Однак і це ще не

все. Головна мета – побудова Великої Європи, яка, судячи з програмного тексту, має простягнутися від Атлантики до Тихого океану. „Ініціювати будівництво Великої Європи, стати одним із лідерів цього процесу повинна Україна. У цьому я бачу її геополітичну та історичну місію” [5].

Ще одинадцять кандидатів запропонували більш менш чітке бачення геополітичного майбутнього України, перебуваючи на посаді Президента. Умовно їх можна розділити на дві групи: до першої входять ті кандидати, хто бачить майбутнє України в європейських та євроатлантичних структурах (ЄС, НАТО), до другої можна віднести тих, хто виступає за позаблоковий статус чи/або серйозне покращення відносин з Росією та іншими країнами СНД.

Адептами європейської перспективи серед кандидатів виступають діючий Президент В. Ющенко та прем'єр-міністр Ю. Тимошенко. Лише в їх програмах членство в ЄС фігурує, як мета України. При цьому і той, і інший кандидати виступають за прагматичний розвиток відносин з Росією. Однак, у Ющенка щодо цього міститься і ще одна деталь: необхідність виведення Чорноморського флоту до 2017 року, відповідно з міжнародними угодами та Конституцією України. [6]. Тимошенко, у свою чергу, не згадує про флот, однак хоче посилення економічних відносин з північним сусідом [7].

У програмі Ю. Костенка передбачається „формування громадянського суспільства, відповідального за державу і за себе, посилення контролю за владою з боку громади, протидія корупції, забезпечення верховенства права як основи демократії та передумови інтеграції України в НАТО”. Крім того, в преамбулі до програми кандидата зазначається і мета Української народної партії – „лідерство України у новій Європейській спільноті”. Також варте уваги, те, що Ю. Костенко – єдиний кандидат, який планує займатися інтеграцією до НАТО.

Абсолютна більшість – шість кандидатів – виступають за збереження позаблокового статусу України. Так, І. Богословська бачить Україну „Швейцарією 21-го століття” з міжнародно визнаним нейтралітетом та гарантіями безпеки. А. Гриценко вважає, що Україні принаймні в найближчі 5 років не потрібно приєднуватися до жодних військово-політичних союзів, поки не подолає „слабкість та роз'єднаність”. Нинішній голова Верховної Ради В. Литвин, пропонує країні стати „активно нейтральною”. При цьому, спікер прагне одночасно з одного боку реалізувати ідею Єдиного економічного простору з Росією, Білоруссю та Казахстаном, а з іншого – досягти угоди з ЄС про вільне переміщення людей, товарів, послуг та капіталів [4].

О. Мороз також виступає за позаблоковий статус з одночасним розвитком взаємовигідного партнерства і з ЄС, і з Росією. При цьому для здобуття позаблокового статусу, на переконання лідера соціалістів, потрібно скликати міжнародну конференцію з питань безпеки і співробітництва. А ще, Україна мала б домовитися зі світом про участь у розв'язанні таких глобальних проблем як голоду і потепління. Відзначимо, що брати участь у таких проектах можна і зараз, враховуючи те, що цими питаннями опікується ООН [8].

У П. Симоненка проблем з формуванням зовнішньополітичних пріоритетів практично немає: позаблоковий статус, відмова від вступу в НАТО, відновлення відносин з Росією та країнами СНД, вступ до Єдиного економічного простору з Росією, Білоруссю та Казахстаном. При цьому кандидат планує вже в 2010 році провести референдум щодо вступу до Єдиного економічного простору та НАТО. Разом з тим, і в цій програмі існує і деяка лояльність по відношенню до європейської інтеграції. „Вагомим внеском у європейську інтеграцію стане створення тристороннього енергетичного консорціуму за участю України, Росії та країн ЄС” [9].

Лідер Партії регіонів В. Янукович також виступає за ідею позаблоковості України. „Враховуючи сучасні геополітичні реалії, переконаний у тому, що позаблоковий статус України є ключовим елементом національної безпеки, гарантом піднесення її міжнародного впливу і авторитету”. При цьому, він обіцяє поновити дружні відносини з

Росією та країнами СНД і забезпечити взаємовигідне партнерство з США, ЄС та країнами „великої двадцятки”. Втім, на цьому лідер регіоналів і обмежується, даючи можливість кожному самому додумати, що саме і як робитиметься у сфері зовнішньої політики за його президентства [4].

Л. Супрун та С. Тігіпко в своїх зовнішньополітичних пріоритетах відзначили, передусім, посилення відносин з Росією та країнами СНД.

При цьому С.Тігіпко висловився дуже чітко: „Україна – Європа, але не Євросоюз”, а безвізовий режим – чи не єдине, що потрібно Україні від ЄС. А от у відносинах з Росією, за прикладом американського Президента Б. Обами, кандидату також хочеться розпочати „перезавантаження” і відновити „гуманітарні відносини та економічні зв’язки”.

У свою чергу Л. Супрун вважає, що „потрібна збалансована зовнішня політика, яка на умовах рівності та взаємної вигоди забезпечить участь України як на європейському, так і на азійському напрямках співпраці”. А от щодо республік колишнього СРСР, то тут Супрун виступає за всебічний розвиток культурних, наукових та економічних зв’язків, відновлення повномасштабних економічних зв’язків з Білоруссю та Росією [10].

Отже, відмітимо, що з вісімнадцяти кандидатів п’ятеро взагалі не визначилися зі своїми геополітичними пріоритетами (М.Бродський, О.Пабат, В.Противсіх, С.Ратушняк, О.Рябоконт), двоє кандидатів у своїх передвиборчих програмах чітко вказали прагнення до членства в ЄС (Ю.Тимошенко, В.Ющенко), один – до членства в НАТО (Ю.Костенко), шість – за позаблоковий статус (І.Богословська, А.Гриценко, В.Литвин, О.Мороз, П.Симоненко, В.Янукович), вісім – за покращення відносин з Росією та країнами СНД в тій чи іншій мірі (І.Богословська, В.Литвин, О.Мороз, П.Симоненко, Л.Супрун, Ю.Тимошенко, С.Тігіпко, В.Янукович), один – за запровадження з Росією візового режиму (О.Тягнибок), один – за створення Великої Європи від Атлантики до Тихого океану (А.Яценюк).

Таким чином, на основі вивчення програм кандидатів у Президенти в сфері зовнішньої політики можна зробити певні висновки.

По-перше, програми пишуться кандидатами не для читання виборцями, а лише з метою виконання відповідного положення виборчого законодавства. По-друге, відсутність чіткої форми для написання програм дає кандидатам велике поле для маневру: можна якимось чином структурувати свою програму, а можна й подати її у вигляді твору на вільну тему, що, звичайно, ускладнює завдання свідомого виборця розібратися, в чому ж різниця між кандидатами навіть в найголовніших питаннях і в поглядах на те, яким чином вони збираються виконувати ті чи інші обов’язки, передбачені посадою глав держави. По-третє, програми на сьогодні не можуть вважатися серйозними передвиборчими обіцянками, хоча б тому, що практично жоден з кандидатів на державних посадах за всі роки попередніх виборів (від президентських до місцевих) ще не зміг похвалитися виконанням своїх програмних обіцянок.

По-четверте, більшість кандидатів свої майбутні плани щодо діяльності на міжнародній арені окреслили досить поверхнево, хоча функція здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю залишається однією з ключових функцій Президента. Третина кандидатів взагалі не має пріоритетів у зовнішній політиці.

По-п’яте, майже всі кандидати в своїх передвиборчих програмах в тому чи іншому ракурсі пов’язували процвітання України з набуттям європейських цінностей і досвіду. В контексті цього слід згадати про національні інтереси, які усвідомлюються на підставі національних цінностей і пріоритетів національні потреби, вони є метою життєдіяльності нації. Тому головним завданням політичної еліти сьогодні є усвідомити та сформулювати національну ідею, а в її межах сформулювати та конкретизувати систему національних інтересів. Консолідація українців навколо європейської ідеї спроможна сформулювати загальнонаціональну українську ідею.

Відтак, очевидно, що хто б не був обраний новим главою держави, навряд чи зможе серйозно підійти до такої організації роботи Міністерства закордонних справ, яка б дійсно

була спрямована на захист інтересів українських громадян, захист економічних інтересів українських підприємств та збільшення авторитету України, як міжнародного так і регіонального геополітичного гравця. Як результат – розраховувати на якісь „дипломатичні перемоги” не доводиться, що у свою чергу, може суттєво позначитися на вирішенні усіх важливих для України питань, починаючи від суперечки з Румунією щодо каналу „Дунай-Чорне море” до проблем з делімітацією та демаркацією кордонів з Росією. Звичайно, відсутність чітких пріоритетів у програмах кандидатів можна пояснити і їх намаганнями сподобатися якомога більшій кількості виборців але, якщо це так, тоді ситуація вимальовується ще гіршою, бо ж Президент, який захоче подобатися всім, може стати справжньою загрозою для країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование / А.Лейпхарт; [пер. с англ.]. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 287 с.
2. Арон Р. Війна і мир між націями / Реймон Арон; [пер. з фр. В.Шовкун, З. Борисюк, Г. Філіпчук]. – К.: МП „Юніверс”, 2000. – 688 с.
3. Конституція України: із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 08.12.2004р. – К.: Велес, 2006. – 48с.
4. Воропаєв С. Актори президентських виборів 2010 [Електронний ресурс] / С. Воропаєв. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-354043.html>. – Назва з титул. екрану.
5. Передвиборна програма А.Яценюка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.arseniy.org.29.12.09>. – Назва з титул. екрану.
6. Передвиборна програма В. Ющенко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.razom.org.ua/eniy.org.15.12.09>. – Назва з титул. екрану.
7. Передвиборна програма Ю. Тимошенко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.byut.com.ua>. – Назва з титул. екрану.
8. Передвиборна програма О. Мороза [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.morozspu.org.16.12.09>. – Назва з титул. екрану.
9. Передвиборна програма П. Симоненко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kpu-kiev.org.ua>. – Назва з титул. екрану.
10. Сайт фонду „Демократичні ініціативи” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dif.org.ua>. – Назва з титул. екрану.

© Прокопова О.А., 2010